

Τοις πάσι χρόνος: Η μαθητεία με τον δάσκαλό μου Μάκη Αθανασούλη

Τακβόρ Σουκισιάν (ΕΛΚΕΘΕ)

Νομίζω ότι είναι η πρώτη φορά που θα μιλήσω σε ακαδημαϊκό χώρο χωρίς παρουσίαση, αλλά όπως ίσως καταλαβαίνετε και από τον τίτλο της ομιλίας μου, δεν είναι από αυτές που σηκώνουν παρουσίαση ούτε από αυτές που στο τέλος δίνεται χρόνος για ερωτήσεις. Είναι μια, ας την πούμε, εξομολόγηση της μαθητείας μου δίπλα στον Μάκη για 9 περίπου χρόνια συνολικά, η αποτίμηση της οποίας όμως έγινε σταδιακά και σε βάθος χρόνου. Νομίζω ότι μετά από 25 και χρόνια που ξεκίνησα τη δική μου σταδιοδρομία και έχοντας περάσει και εγώ από τα ίδια λίγο-πολύ μονοπάτια που πέρασε και ο Μάκης, μπορώ να έχω μια αρκετά κατασταλαγμένη άποψη για το θέμα για το οποίο θα μιλήσω.

Όταν λοιπόν βρίσκεσαι στη θέση να μιλήσεις για έναν ακαδημαϊκό ο οποίος αποσύρεται, μπορείς να κάνεις δύο πράγματα: το ένα είναι να περιγράψεις την ακαδημαϊκή-επιστημονική του πορεία. Το άλλο είναι να περιγράψεις την διδασκαλική του λειτουργία στον εκπαιδευτικό χώρο. Θα μιλήσω για το δεύτερο μιας και είχα την ευκαιρία να ζήσω αρκετά χρόνια από κοντά την διδασκαλική διάσταση και άποψη του Μάκη, την οποία, ειρήσθω εν παρόδω, θεωρώ αν όχι σημαντικότερη, τουλάχιστον εξ ίσου σημαντική με την επιστημονική του συμβολή.

Αυτή λοιπόν η περιγραφή της ακαδημαϊκής – διδασκαλικής δραστηριότητας ενός ανθρώπου, έχει σαφώς μεγαλύτερη δυσκολία από το να αρκείτο κάποιος σε μια επισκόπηση του έργου του. Η παρουσίαση του αποτυπώματος που αφήνει ένας δάσκαλος σε έναν μαθητή και της γενικότερης επίδρασής του πάνω σ' αυτόν, εξ ανάγκης συμπεριλαμβάνει και τον ίδιο τον μαθητή, δηλαδή στην προκειμένη περίπτωση εμένα. Και αυτό δεν είναι πάντα εύκολο να το περιγράψεις και μερικές φορές μάλιστα είναι ίσως και δυσάρεστο.

Κάτι άλλο που θα ήθελα να ξεκαθαρίσω από την αρχή είναι ότι ένας δάσκαλος, πέρα από το διδασκαλικό του λειτούργημα είναι και άνθρωπος με τον δικό του χαρακτήρα, τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματά του, τις ιδιαιτερότητες και τις παραξενιές του, αυτά δηλαδή που όλοι μας λίγο πολύ αναγνωρίζουμε και στον εαυτό μας. Πολύ συχνά, αυτές οι δύο απόψεις-ρόλοι μπερδεύονται στο μυαλό ενός μαθητή και υπερτονίζεται π.χ., η μία άποψη εις βάρος της άλλης. Αυτό είναι κάτι που, όπως εκ των υστέρων ανακάλυψα, δεν πρέπει να συμβαίνει γιατί νοθεύει και τους δύο ρόλους: και του ανθρώπου ως χαρακτήρα και προσωπικότητα, αλλά και του δασκάλου.

Στην παρουσίαση αυτή θα εστιαστώ στον ρόλο του δασκάλου γιατί αυτός είναι μακράν ο σημαντικότερος κοιτώντας το θέμα από την πλευρά ενός μαθητή. Δεν μπορεί να υπάρξει καν ανθρώπινη κοινωνία σε καμία διάσταση και σε κανένα επίπεδο αν δεν υπάρχουν οι δάσκαλοι. Ο ίδιος ο χαρακτήρας και η προσωπικότητα ενός δασκάλου παίζουν ρόλο μόνο στο κομμάτι εκείνο **του τρόπου** με τον οποίο παρουσιάζεται-προσφέρεται η διδασκαλία. Κάθε ανθρώπινος χαρακτήρας έχει τον δικό του τρόπο για να διδάξει: ένας ήρεμος δάσκαλος θα διδάξει με ηρεμία, ένας νευρικός θα διδάξει με νεύρα, ένας βιαστικός θα περιμένει γρήγορα αποτελέσματα και γρήγορη πρόοδο από τους μαθητές του, κοκ. Όλα αυτά όμως

είναι μικρές λεπτομέρειες μπροστά στο μεγαλείο της μετάδοσης της γνώσης αυτής καθαυτής και από κάθε της άποψη.

Με τον Μάκη γνωριστήκαμε το 1986. Εγώ μόλις έβγαινα από 3 πολύ δύσκολα χρόνια, όπου είχα κάνει στο Πολυτεχνείο σε 2.5 χρόνια, αυτά που κάποιος φυσιολογικός φοιτητής τα κάνει στα 5, δηλαδή είχα περάσει περί τα 65 μαθήματα σε 8 περίπου εξεταστικές. Το γιατί έγινε αυτό όμως είναι άλλου παπά ευαγγέλιο. Αυτό που θέλω να πω είναι ότι εκείνη την περίοδο της ζωής μου έψαχνα να βρω κάτι το οποίο θα με έλκυε επιστημονικά και κυρίως θα τόνωνε το κουρασμένο ενδιαφέρον μου για το γνωστικό πεδίο του κλάδου που ακολούθησα. Δεν θυμάμαι για ποιον ακριβώς λόγο απευθύνθηκα στον Μάκη και όχι σε κάποιον άλλο καθηγητή. Νομίζω ότι μου άρεσε ιδιαίτερα το μάθημα που δίδασκε και η ενέργεια την οποία ο ίδιος εξέπεμπε.

Μετά από πολλά χρόνια θα κατανοούσα ότι αυτό ήταν που έπρεπε να συμβεί και αυτός ήταν τότε ο κατάλληλος χρόνος. Ο Μάκης ήταν φρέσκος λέκτορας, ο οποίος με όλη την ορμή που τον διακατείχε και εξακολουθεί να τον διακατέχει, προσπαθούσε να στήσει την ερευνητική του ομάδα, με αντικείμενο μελέτης τα στοχαστικά. Υπήρχε διαθέσιμη για τον σκοπό αυτό τρομερή ενεργητικότητα και ζωντάνια, η οποία, θέλοντας και μη, σε παρέσυρε και σένα.

Βρέθηκα στην απαρχή δημιουργίας αυτού του γκρουπ και αυτό ήταν από πολλές απόψεις μια ευτυχής συγκυρία, ενώ από κάποιες άλλες απόψεις ένα μεγάλο βάσανο. Ευτυχής συγκυρία ήταν γιατί είχα την ευκαιρία αρχικά να μάθω/διδαχτώ τον τρόπο που μαθαίνει και γνωρίζει κανείς, δηλαδή αυτή καθαυτή την διαδικασία μάθησης. Αυτό συνέβαινε καθόσον και ο Μάκης τότε ξεκινούσε να ασχολείται συστηματικά με τα στοχαστικά, μαθαίνοντας και ο ίδιος για τον εαυτό του. Έτσι μάθαινα μαζί του το πώς, με ποια διαδικασία, μαθαίνει κανείς. Ήταν όμως ταυτόχρονα και ένα μεγάλο βάσανο, γιατί θα έπρεπε να διευθετούνται ή μάλλον να δημιουργούνται πράγματα και καταστάσεις from scratch.

Φανταστείτε ότι η ομάδα διέθετε τότε ένα μόνο PC (αν θυμάμαι καλά είχε έναν 8088) στο οποίο έπρεπε να προνοήσεις να κλείσεις τις ώρες στις οποίες θα εργαστείς εκεί, δεν υπήρχαν βιβλία, δεν υπήρχε άμεση πρόσβαση σε papers, δεν υπήρχε καν το διαδίκτυο και βέβαια δεν υπήρχαν τα mail. Όλες οι εργασίες γινόταν με τη βοήθεια των ποδιών και των χεριών σου: θα έπρεπε να πηγαίνεις στο ΕΚΤ, να κοπιάρεις papers τα οποία σε ενδιέφεραν για την δουλειά σου, να ετοιμάζεις φαξ και να τα στέλνεις περιμένοντας υπομονετικά στο μοναδικό μηχάνημα φαξ που υπήρχε τότε στο κτίριο, να περιμένεις στην ουρά για φωτοτυπίες, να γράφεις επιστολές και να τις ταχυδρομείς και πάει λέγοντας... Τότε όλα αυτά μου φαινόταν βουνό, αφόρητα και άχρηστα, και πάντα αναρωτιόμουν, μα στην ευχή ήρθα να κάνω εδώ; Να φωτοκοπιάρω εκατοντάδες σελίδες, να στέλνω φαξ, να μαθαίνω να γράφω επιστολές, να ξέρω που να βάζω κόμμα και που να μην βάζω;... Ήθελα άλλα πράγματα τα οποία όμως δινόταν με το μαρτύριο της σταγόνας... Λίγες σταγόνες κάθε μέρα. Αλλά και πάλι μετά από χρόνια, όταν βρέθηκα πια στον δικό μου ερευνητικό χώρο, ανακάλυψα πόσο απαραίτητο και χρήσιμο ήταν και εκείνο το αρχικό στάδιο. Και όχι βέβαια γιατί έμαθα να βγάζω φωτοτυπίες ή να στέλνω φαξ!

Παρηγοριά μου πάντως εκείνη την περίοδο, ήταν το ιστορικό γεγονός ότι όταν ο Ντα Βίντσι ξεκίνησε τη μαθητεία του ως ζωγράφος στο εργαστήρι του Βερόκιο, για πολύ καιρό το μόνο

που έκανε ήταν να καθαρίζει πατώματα και πινέλα, να σφουγγαρίζει να πλύνει και να ανακατεύει μπογιές σύμφωνα με τις οδηγίες που του έδιναν οι πιο προχωρημένοι μαθητεύομενοι ζωγράφοι. Το μόνο που δεν έκανε ήταν ζωγραφική. Έλεγα από μέσα μου αφού το έκανε ο μεγάλος Ντα Βίντσι, ποιος είμαι εγώ που θα γκρινιάζω;

Όταν αυτό το στάδιο της προθέρμανσης τέλειωσε, ξεκίνησε η πιο συστηματική διαδικασία μάθησης. Να καθόμαστε δηλαδή ώρες επί ωρών μαζί, διαβάζοντας, συζητώντας και εμβαθύνοντας στη θεωρία των στοχαστικών. Ξεκινώντας με τις απλές έννοιες της πιθανότητας, της τυχαίας μεταβλητής, της στοχαστικής διαδικασίας, περνώντας σε θέματα φασματικής ανάλυσης, θεωρίας ακραίων τιμών, και πάει λέγοντας, τόσο σε θεωρητικό επίπεδο όσο και σε επίπεδο εφαρμογών σε κυματικά προβλήματα. Είχα εντυπωσιαστεί πολύ με τον τρόπο με τον οποίο εργαζόταν ο ίδιος, και εργαζόμουν εξ ανάγκης και εγώ μαζί του. Ενασχόληση σε απίστευτο βάθος και πλάτος με οποιοδήποτε αντικείμενο μελετούσαμε εκείνη τη στιγμή, από έναν απλό ορισμό, μέχρι ένα πολύ δύσκολο θεώρημα, η μανία του να αποδεικνύει μόνος του οτιδήποτε για κάποιους εθεωρείτο δεδομένο ή θέσφατο, η απίστευτη επιμονή του στο να αφιερώνει άπλετο χρόνο στη συγγραφή οποιουδήποτε κειμένου είτε αυτό ήταν ένα απλό report ή κάποια δημοσίευση/ανακοίνωση ή ακόμα και μία απλή επιστολή. Χωρίς καμία διάθεση υπερβολής, ήταν τρομερά δύσκολο να εντοπίσεις οποιασδήποτε μορφής λάθος σε οποιοδήποτε κείμενο έβγαινε από τα χέρια του Μάκη. Και κυρίως και πάνω από όλα η απίστευτη ενεργητικότητα, ζωντάνια και έμπνευση η οποία εμφανιζόταν αρκετά συχνά. Όλα αυτά τα πράγματα, δεν μπορεί κάποιος να σου τα «μάθει» με την στενή έννοια του όρου «μαθαίνω». Απλά, τα βλέπεις στον άλλο, αναγνωρίζεις την ορθότητά τους και τα υιοθετείς και εσύ στη συνέχεια, στα πλαίσια των δυνατοτήτων σου. Αυτό είναι διδασκαλία.

Μια μικρή διευκρίνηση εδώ: Ας μην θεωρηθεί ότι η συμβίωση με τον Μάκη ήταν πάντα αρμονική και ειρηνική. Μιλάω για συμβίωση γιατί τι άλλο είναι όταν είσαι μαζί με τον άλλον 15 ώρες το 24ωρο; Σε αυτή τη συμβίωση λοιπόν, υπήρχαν και συγκρούσεις και διενέξεις. Όχι πολύ συχνά, ούτε μεγάλης έντασης, αλλά υπήρχαν. Αλλά και ποιος λέει ότι η ζωή είναι στρωμένη ροδοπέταλα; Ίσα-ίσα που ένας δρόμος στρωμένος ροδοπέταλα μάλλον αποχαυνώνει τελικά παρά βοηθάει. Μέσα από τις συγκρούσεις, σε κάποιο λογικό πλαίσιο βέβαια, προσφέρεται μια μοναδική ευκαιρία να δεις και να αντιμετωπίσεις τους δικούς προσωπικούς περιορισμούς, αδυναμίες κ.λπ. κι έτσι και πάλι να ωφεληθείς από αυτή την διαδικασία, μαθαίνοντας όμως αυτή τη φορά, κάτι παραπάνω για τον εαυτό σου.

Να θυμηθώ όμως και ορισμένα ευτράπελα, που για κάποιον λόγο έχουν μείνει ολοζώντανα στη μνήμη μου; Ας θυμηθώ λοιπόν: Με τον Μάκη δουλεύαμε σχεδόν κάθε μέρα μέχρι πολύ αργά το βράδυ κοντά στο ξημέρωμα. Αυτό ίσχυε απαρεγκλίτως και για παραμονές Χριστουγέννων, Πρωτοχρονιάς, Μεγάλο Σάββατο, και οποιασδήποτε άλλης γιορτής μπορείτε να φανταστείτε...

Μια συνηθισμένη μέρα λοιπόν (νύχτα μάλλον) γύρω στις 3:30-4:00 τα ξημερώματα, και μόλις τελειώσαμε κάτι που κάναμε στο δώμα, μου λέει άντε πάμε τώρα για φαγητό! Αποσιωπητικά... Και που με πάει ο αθεόφοβος; Στην οδό Αθηνάς, σε ένα μαγαζί όπου οι μοναδικοί θαμώνες του ήταν κάποιοι, άλλου τύπου, ξενύχτηδες και άνθρωποι της νύχτας...

Φάγαμε πάντως του καλού καιρού και το καταευχαριστηθήκαμε! Ανάμεσα στις μπουκιές βέβαια συζητούσαμε για το επιστημονικό θέμα που μόλις είχαμε ολοκληρώσει.

Ένα άλλο συνήθειο του Μάκη, όταν ήθελε να δουλεύει χωρίς τις περισπάσεις του γραφείου, ήταν να πηγαίνει και να κλείνεται στο εξοχικό του στη Ν. Μάκρη, σε ένα υπόγειο που το είχε διαμορφώσει σε αναγνωστήριο. Άλλος εφιάλτης αυτός... Πηγαίναμε και καθόμασταν 4-5 ή 6 βραδιές, όσο χρειαζόταν για να βγει η συγκεκριμένη δουλειά. Μια φορά λοιπόν από τις πολλές που είχαμε πάει εκεί, ήταν ανάμεσα Χριστούγεννα και Πρωτοχρονιά. Χιόνιζε πολύ και οι δρόμοι είχαν σχεδόν κλείσει. Παραμονή Πρωτοχρονιάς λοιπόν, και μου αναγγέλλει ο Μάκης, ότι «καλύτερα να κάτσουμε και σήμερα να συνεχίσουμε να δουλεύουμε και φεύγουμε αύριο-μεθαύριο με το καλό». Το έλεγε με τέτοια φυσικότητα, λες και με ρωτούσε αν προτιμώ καφέ ή τσάι... Άλλο μεγάλο σοκ! Δεν άντεξα και έκανα τότε την μικρή μου επανάσταση. Σηκώθηκα στις 10:00 μ.μ. και έφυγα μόνος μου με μια σακαράκα που οδηγούσα τότε. Μέχρι να κατέβω από την Ν. Μάκρη στην Αθήνα μου πήρε περίπου 2.5 ώρες σε σχεδόν άδειους δρόμους λόγω παγετού. Γιατί τα θυμάμαι όλα αυτά; Γιατί εκείνες τις εποχές της οργιαστικής δημιουργικότητας, υπήρχε πάρα πολλή ενέργεια και πολύ επίγνωση, παρόλες τις δυσκολίες που πολύ συχνά εμφανιζόταν στον νου μου, σε σχέση με αυτά, αλλά και άλλα παρόμοια περιστατικά.

Μια άλλη άποψη του Μάκη σε ότι αφορά τον ρόλο του ως δασκάλου είναι και η παρακάτω. Θυμάμαι κάποτε πριν από χρόνια, ερευνητής στα πρώτα μου βήματα τότε στο ΕΛΚΕΘΕ, είχα γνωρίσει σε ένα θερινό σχολείο που συμμετείχα τον μεγάλο Gerbrand Komen. Για όσους δεν γνωρίζουν, ο Komen ήταν ένας από τα 2-3 μεγάλα ονόματα που ανέπτυξαν την δεκαετία του '80 το κυματικό μοντέλο WAM και ο κύριος συγγραφέας του περίφημου βιβλίου "Dynamics and modelling of ocean waves". Άλλα μέλη του γκρουπ τότε ήταν ο Klaus Hasselmann, ο Ian Young, ο Vladimir Zakharov και άλλοι. Ζήτησα λοιπόν κάποια στιγμή πολύ ευγενικά από τον Komen να τον απασχολήσω για ένα θέμα σχετικό με το numerical wave modeling. Χωρίς καν να γυρίσει να με κοιτάξει, η πολύ κοφτή απάντησή του ήταν ότι είχα 2 λεπτά στη διάθεσή μου. Ο Μάκης ποτέ μα ποτέ δεν θα αρνιόταν να προσφέρει απλόχερα τις γνώσεις του σε οποιονδήποτε φοιτητή του το ζητούσε. Είναι κάτι που το έζησα από κοντά και το βίωσα προσωπικά. Αυτή ακριβώς η στάση κάνει την τεράστια διαφορά ανάμεσα σε έναν δάσκαλο και σε έναν μη-δάσκαλο και, ενδεχομένως, πολύ καλό επιστήμονα. Ο δάσκαλος είναι πάντα στην υπηρεσία του μαθητή του. Κύριο χαρακτηριστικό αυτής της περιόδου ήταν το απλόχερο δόσιμο από την πλευρά του Μάκη. Οτιδήποτε κατανοούσε ή συλλάμβανε νοητικά ο ίδιος θα έσπευδε αμέσως, χωρίς καμία τσιγκουνιά, να σου το μεταδώσει με τον καλύτερο δυνατό τρόπο.

Θα ήθελα τώρα να πω δύο λόγια ακόμα για τον ρόλο του δασκάλου. Προφανώς ένα βασικό κομμάτι του ρόλου του είναι να σου μάθει πράγματα, να μεταφέρει την γνώση του και να βοηθήσει στην κατανόησή της. Π.χ., να σου μάθει τι είναι μια τυχαία μεταβλητή, να σου διδάξει επίλυση διαφορικών εξισώσεων, αριθμητική μοντελοποίηση, stochastic calculus, και ό,τι άλλο θέλετε. Προσωπικά όμως πιστεύω πως ο ουσιαστικός ρόλος του δασκάλου είναι πολύ ευρύτερος από αυτόν. Ο δάσκαλος προσφέρει στην πραγματικότητα στον μαθητή ιδιότητες – μεγάλες ανθρώπινες ιδιότητες. Ο μαθητής, από μίμηση στην αρχή, και στη συνέχεια από βαθύτερη κατανόηση υιοθετεί και απορροφά τις ιδιότητες αυτές, ώστε να

αποτελέσουν σιγά-σιγά μέρος της δικής του προσωπικής του φύσης και το δικό του πλέον οπλοστάσιο στο λειτούργημα ή επάγγελμα που ο ίδιος θα ακολουθήσει. Οι ιδιότητες αυτές δεν αποτελούν αντικείμενο μάθησης με την στενή έννοια του όρου. Υπάρχουν στην ατμόσφαιρα, στον χώρο, υπάρχουν εγγενώς στο δάσκαλο και εκδηλώνονται, και ο μαθητής απλά και σιγά-σιγά τις απορροφά, αν βέβαια έχει αυτή τη διάθεση. Αν οι ιδιότητες αυτές είναι καλές, ο μαθητής προοδεύει και ο δάσκαλος εξασκεί τον ρόλο του με επιτυχία. Αν οι ιδιότητες δεν είναι καλές, ο ρόλος του δασκάλου είναι αποτυχημένος. Αυτή λοιπόν η διαδικασία διδασχής γίνεται στα σκοτεινά – δεν είναι φανερό την ώρα που γίνεται. Θα αναγνωριστεί (αν αναγνωριστεί) από τον μαθητή μετά από καιρό, όταν θα αρχίσει να ανακαλύπτει ο ίδιος στον εαυτό του ιδιότητες που δεν τις φανταζόταν ότι τις είχε ή δεν τις ήξερε.

Είχα την τύχη να γνωρίσω από κοντά και να συνεργαστώ για αρκετά χρόνια μαζί του στα πλαίσια ενός προγράμματος FP7, έναν παγκοσμίου φήμης θαλάσσιο βιολόγο. Κάποια στιγμή μου αποκάλυψε ότι όταν ήταν στην Αμερική για το διδακτορικό του, έμεινε για πολύ καιρό φιλοξενούμενος στο σπίτι του μακαρίτη Frank Zappa, αυτού του πολύ γνωστού μουσικού. Στην προφανή απορία μου για το τί γύρευε αυτός με τον Zappa, μου απάντησε ότι ο Zappa ήταν ο μεγαλύτερος δάσκαλός του. Και όταν ζήτησα λεπτομέρειες, μου είπε ότι από τον Zappa έμαθε την ιδιότητα της δημιουργικότητας – creativity. Αυτό, μου είπε, «δεν μου το δίδαξε κανείς στον Πανεπιστήμιο. Το έμαθα, παρατηρώντας την συμπεριφορά και τον τρόπο δράσης του Zappa».

Ευτυχώς για μένα δεν χρειάστηκε να μαθητεύσω κοντά σε κάποιον σαν τον Zappa, τη μουσική του οποίου παρεμπιπτόντως απεχθάνομαι. Ο Μάκης είχε πολλές, τέτοιας ποιότητας, ιδιότητες και κάποιες από αυτές, σε κάποιον μικρό βαθμό, τις απορρόφησα κι εγώ. Εργατικότητα, δημιουργικότητα, επιμονή, συνεχής τριβή με το ανά χείρας, και συνήθως διαφορετικό, γνωστικό αντικείμενο. Υπάρχουν και άλλες τις οποίες δεν απορρόφησα. Ίσως σε κάποια άλλη φορά!

Όλοι μας στη διάρκεια της ζωής μας συναντιόμαστε με πολλούς ανθρώπους. Όπως λέει κάποιος φίλος, είμαστε σαν τις βάρκες που πλέουν στον ωκεανό, ταξιδεύουμε, συναντιόμαστε για λίγο με άλλες βάρκες, και μετά συνεχίζει καθένας την πορεία του. Κάποιοι όμως από τους ανθρώπους που συναντάμε (και είναι πολύ λίγοι αυτοί οι άνθρωποι) αφήνουν ένα αποτύπωμα πάνω μας που μας βοηθά να γίνουμε καλύτεροι είτε σε κάτι που σχετίζεται με την ανθρωπινότητά μας είτε, σε ακαδημαϊκό επίπεδο, με τη νοημοσύνη μας. Δεν έχει μεγάλη σημασία το επάγγελμα ή η εξειδίκευση κάποιου σε κάτι. Σημασία έχει η ίδια η διαδικασία της μάθησης και ο πλούτος που αποκομίζεται από αυτήν. Ο Μάκης είναι ένας από αυτούς τους ανθρώπους για μένα.

Ναι, δεν λάτρεψα τα μαθηματικά όπως τα λάτρευε και τα λατρεύει αυτός. Τα χρησιμοποιώ, αλλά δεν τα λατρεύω. Δεν με στεναχωρεί όμως ιδιαίτερα αυτό το γεγονός, γιατί απλούστατα πιστεύω ότι όλα τα άλλα που αποκόμισα ήταν και είναι απείρως σημαντικότερα!

Εύχομαι στα παιδιά του Μάκη να φτάσουν ή και να ξεπεράσουν τον πατέρα τους προσφέροντας και αυτοί με τη σειρά τους, όσα πρόσφερε και ο ίδιος.

Μακάρι και οι δικοί μου μαθητές (από άλλο μετερίζι και όχι μόνον ή κυρίως το ακαδημαϊκό) να νιώσουν τη μισή ευγνωμοσύνη από αυτή που νιώθω για τον Μάκη.

Ό,τι έγινε, καλώς έγινε και τον ευχαριστώ ολόκαρδα για αυτό.